

היתר מלאכה בשבת מול חובת מתן צדקה לצורך הצלת נפשות

הרב זילברשטיין (שיעורי תורה לרופאים ב סימן קח עמ' 277) דן בשני פסקים הנוגעים לטיפול בחולה מסוכן – האחד של הרש"ז אויערבאך העוסק בדיני צדקה (נשמת אברהם מה"ב ב יו"ד רמט א). והשני של הרב אלישיב העוסק בדיני שבת. הרב זילברשטיין טוען שאין להסיק מדברי הראשון (הגרש"ז) על הלכות שבת ואין להסיק מדברי השני (הגריש"א) על הלכות צדקה, ושכשני המקרים מחללים שבת לצורך החולה המסוכן אולם פטורים מלתת צדקה למען הצלתו. דבריו צריכים עיון.

פרק א. על הפסק של הרש"ז אויערבאך בהלכות צדקה כותב הנשמת אברהם: "ילד הצריך לעבור ניתוח ... אם רוצים רופא בעל שם עם נסיון רב ... צריכים לשלם לו באופן פרטי, ולמשפחה אין יכולת לעשות זאת ומבקשים תרומות. האם כסף זה נחשב כצדקה...? שמעתי מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאם הדבר נחוץ, כי הסיכוי שהניתוח יצליח הרבה יותר גדול אם יתבצע ע"י המומחה, אזי נקרא פיקוח נפש והכסף שתורמים נחשב ככסף צדקה. אך אם אין הדבר ממש נחוץ, ולפי דעת הרופאים יוכל גם אחד מהצוות לנתח, אין התרומה נחשבת כצדקה אלא רק כחסד..."¹.

נראה, שכוונת הרש"ז אויערבאך היא שאם קיים הבדל ניכר בין שני הרופאים, בודאי שיש לתת צדקה כדי לאפשר פניה למומחה הגדול יותר,² אולם אם אין הבדל גדול ביניהם, כי אז הפניה למי שמומחה יותר אינה משמעותית³ ולכן גם אין מצוה לתת צדקה כדי לאפשר זאת.

גדרי מתן צדקה מבהירים מה משמעות חידושו של הגרש"ז אויערבאך.

¹ נשמת אברהם מה"ב ב יו"ד רמט א. השלחן ערוך יו"ד שלו א פוסק: "ומיהו לא יתעסק ברפואה אלא אם כן הוא בקי ולא יהא שם גדול ממנו...". יש לציין, שלגבי השאלה הנדונה יש נ"מ להלכה לא רק לבקאות הרופא אלא גם לגורמים נוספים ביניהם. א. המסירות לחולה ראה שיעורי תורה לרופאים א עמ' 129 ושיעורי תורה לרופאים ב עמ' 176. ב. מדות טובות ראה שיעורי תורה לרופאים א עמ' 57 ועמ' 433. ג. התקשורת בין הרופא למטופל ראה שיעורי תורה לרופאים א עמ' 313. ד. זמינות הרופא ראה שיעורי תורה לרופאים ה עמ' 120-119 ושושנת העמקים סעיף יג וסעיף טו. וראה שמירת שבת כהלכתה לב לח.

² ראה רמב"ם שביטת עשור ב ח; כתבי הרמב"ן מהדורת הרב שעוועל כרך ב תורת האדם עמ' כו; מ"ב על שו"ע או"ח תריח ס"ק ח וס"ק י; שושנת העמקים עמ' סג הערה יח ד.

³ ראה שיעורי תורה לרופאים ה סימן שט עמ' 116. וראה שיעורי תורה לרופאים ב סימן קיט עמ' 358 וכן שיעורי תורה לרופאים ה סימן רצז עמ' 82-83. וראה תשובות והנהגות ג שם ושם ה שצט עמ' תקצג.

פסוק מפורש בתורה: "כי פתח תפתח את ירך לו והעבט תעביטנו די מחסרו אשר יחסר לו"⁴. והרמב"ם פוסק: "ומצווה אתה להשלים חסרונו ואין אתה מצווה לעשרו"⁵. והשאלה היא האם צדקה לצורך פניה לרופא מומחה יותר היא בגדר השלמת חסרונו או שמא העשרתו של הנזקק.

השולחן ערוך מפרט מה כלול ב"די מחסורו": "כמה נותנין לעני די מחסורו אשר יחסר לו... ואפילו אם היה דרכו לרכוב על סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר והעני, קונה לו סוס ועבד וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך. הראוי לתת לו פת נותנים לו פת. עיסה נותנים לו עיסה. מטה נותנים לו מטה. הראוי ליתן לו פת חמה – חמה. צונן – צונן. להאכילו לתוך פיו – מאכילין. וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך..."⁶.

השולחן ערוך פוסק, שאם הנזקק היה רגיל לפינוקים לפני שירד מנכסיו, מצוה לתת לו צדקה אפילו לצרכים אלו. עם זאת, הרא"ה⁷, המאירי⁸ והריטב"א⁹ מסיקים מהגמרא, שיש להבחין בין פינוק ובין פינוק יתר ושלצורך פינוק יתר אין חיוב צדקה¹⁰.

לאור כל זה מובן, שמה שהרש"ז אויערבאך מחדש הוא שכאשר הפניה לרופא אחר אינה משמעותית, אין היא אלא בבחינת פינוק יתר שאינו מחייב מתן צדקה. (ראה שושנת העמקים עמ' מו הערה יב. לדעתו, לא זו בלבד שאין חיוב לתת צדקה למטרה זו, אלא אפילו אדם שיכול להרשות לעצמו הוצאה זו, ראוי שישמור את כספו למטרות יותר חשובות. לפי"ז יש לומר שמתפל שרגיל תמיד לפנות לרופא פרטי גם אם הפניה לשני אינה משמעותית לא זכאי לקבל צדקה לשם כך. בשלמא מי שרוכב על סוס וכו')

4 דברים טו ח.

5 רמב"ם **מתנות עניים** פרק ז ג. השו"ע השמיט כלל זה.

6 שולחן ערוך יורה דעה רנ א.

7 ראה **חידושי הרא"ה** בבלי כתובות סז ב-סח א.

8 **בית הבחירה** כתובות סז ב ד"ה היה צריך לצאת לדרך. וראה **בינה לעיתים** דרוש כב; ערוך השולחן יורה דעה רנ ב.

9 ראה **חידושי הריטב"א** על בבלי כתובות סז ב-סח א.

10 ראה **תשובות והנהגות** ב תקצב. לדעת הרב שטרנבוך אין שום צורך בעבד שירוך לפני נזקק, והפוסקים המורים שמצוה לתת לנזקק לא רק סוס לרכב עליו אלא אפילו עבד, סוברים שיש לתת לעני גם בקשות לא סבירות שאין בהן צורך. יש לדחות את הנחתו שאין שום צורך בעבד ואת מסקנתו שיש לתת לנזקק גם בקשות לא סבירות דהיינו, פינוק יתר. מנתונים מתקופות שונות בהיסטוריה עולה שלבעל סוס יש צורך בעבד. בדרך כלל אנשים בעלי אמצעים שהיה ברשותם סוס העסיקו גם עבד שיטפל בו וידאג לצרכיו. העבד היה אף מלווה את אדונו כדי לשמור על הסוס ולטפל בו, בשעה שהאדון מגיע למחוז חפצו. כיום לבעלי רכב לא מעטים יש נהג והוא גם זה שדואג לתחזוקתו. כמו כן סביר מאד שהפסיקה לתת לא רק סוס אלא גם עבד באה לשמור על כבודו של הנזקק שירד מנכסיו. ראה המאירי ושמ"ק בשם הגאונים על הגמרא כתובות סז ב. וראה רש"י בבלי בבא מציעא צו א ד"ה ליראות, ור"ן על בבלי נדרים לג א ד"ה בעי רב פפא סוס לרכוב עליו. על הדיון בשאלה באילו תנאים ונסיבות חייבים לתת צדקה לצרכים הנובעים ממצב נפשי חולני ראה משנת פיקוח נפש להרב לורינץ בני ברק תשס"ג לב.

התרגל להנות בגופו ממה שכל אחד היה נהנה ולכן הוא זכאי לצדקה, אולם אין שום צורך והצדקה לתת צדקה למי שרגיל להשחית את כספו לריק והרי זה אפילו גרוע מפינוק יתר)¹¹.

פרק ב. הרב זילברשטיין מקבל את החילוק של הרש"ז אויערבאך בנוגע להלכות צדקה, אבל מתיר לחלל שבת, גם כאשר ההבדל בין הרופאים אינו משמעותי. נימוקו עמו: "... שבנוגע לחילול שבת כל שיפור ומעלה בהצלה דוחה שבת... אבל בנוגע להוצאת ממון, שיהיו חייבים לתת מעות צדקה לצורך כך, אין זה נחשב לפקוח נפש עד כדי כך שנאמר מי שלא נותן עובר על איסור לא תעמוד על דם רעך... אבל אם יש לו רופא היכול לרפאותו, אלא שרוצה רופא מומחה יותר, אין חיוב לתת לו והמסרב לתת לא עובר על לא תעמוד על דם רעך, אלא שיש כאן מצות חסד להרגיע את נפשו"¹².

יש לעיין בהתר זה. השו"ע פוסק: "... מכה של חלל אינה צריכה אומד שאפילו אין שם בקיאים וחולה אינו אומר כלום עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול"¹³.

המשנה ברורה מעיר שלש הערות על פסק השלחן ערוך.

בהערות הראשונה הוא מדייק בלשון המחבר וכותב: "ומשמע אף על פי שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא כיון שהחולי יש בו סכנה ויש בהדבר צורך קצת ורגילין לעשות לו בחול עושין גם בשבת"¹⁴.

בהערות השניה הוא חולק על פסק המחבר וכותב: "עיין בביאור הלכה שהבאנו מכמה פוסקים דס"ל שאפילו במקום שצריך חילול אין מחללין ע"י ישראל אלא בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשהו לו יכבד עליו חליו ויוכל להסתכן אבל כל שברור שאין במניעת אותו דבר חשש סכנה אף על פי שמ"מ צריך הוא לו ורגילין לעשות לו אין עושין אותו בשבת אלא... כדין צרכי חולה שאין בו סכנה וע"כ בודאי מהנכון להחמיר באיסור של תורה"¹⁵.

בהערה השלישית מדגיש המשנה ברורה: "דאילו צורך הרבה אפילו לדעת המחמירין שרי"¹⁶.

¹¹ לכאורה אין שום הבדל בין פינוק/יוקרה של סוס לרכב עליו, לבין פינוק/יוקרה של קבלת חוו"ד רפואית נוספת. אך חיוב הצדקה בכה"ג הוא רק במי שהשתייך קודם לחברת העשירים עם הסוסים ועם חוות הדעת הנוספות, אך לא למי שמעולם לא השתייך לחברת העשירים. – העורך.

¹² **שערי תורה לרופאים** ה' עמוד 62. וראה **חשוף חמד** בכורות יג ב ד"ה האם לבצע נחיתת חירום כדי להציל חולה מחשש רחוק של סכנה.

¹³ שולחן ערוך אורח חיים שכח ד.

¹⁴ משנה ברורה שכח ס"ק יד.

¹⁵ משנה ברורה שכח ס"ק יד. יתכן שלמען יולדת מודה המ"ב שמותר לחלל שבת גם לצורך קטן. ראה משנה ברורה של ס"ק ה: "ואף על פי דהדלקת הנר עיקרה אינה לרפואה אעפ"כ מחללין דקים להו לרבנן דיתובי דעתא דיולדת הוא מילתא דמסתכנא בה בלאו הכי".

¹⁶ **שער הציון** שכח ס"ק יא.

כדעת המשנה ברורה פוסקים גם ערוך השלחן¹⁷ ושמירת שבת כהלכתה¹⁸ המבחינים גם הם בין צורך גדול לצורך קטן¹⁹.

הפוסקים רואים בפניה של חולה לרופא יותר מומחה צורך גדול²⁰. הציץ אליעזר פוסק: "על כן מסקנא דדינא הוא שיש להתיר... לקרוא ולהזמין בשבת הרופא הרצוי להם, הגם שזה כרוך בחילול שבת והגם שיש רופא על המקום אלא שהם רצונם בהרופא האחר שנראה להם יותר מומחה ושהוא יותר מקובל עליהם. ותולים בו התקוה שיגיש טיפול יותר טוב ומהיר"²¹. השמירת שבת כהלכתה פוסק: "לכתחילה יש לקרוא רופא אשר גר בקירוב מקום ולא יצטרך לחלל את השבת כדי לבוא אל החולה. אך אם הרופא אשר גר בריחוק מקום מומחה יותר... מותר לקרוא את הרופא הגר בריחוק מקום"²².

הציץ אליעזר והשמירת שבת כהלכתה אינם מתייחסים לשאלה האם יש נפקא מינה לדינא אם ההבדל בין הרופאים משמעותי אם לאו. משמע, שבכל מקרה הם מתירים לחלל שבת כדי למלא את רצון החולה, ומכאן שהם רואים בכך צורך גדול. אם כן פשיטא, שיש גם חובה לתת צדקה במקרים אלו. לעומת זאת, לדעת הרש"ז אויערבאך כאשר ההבדל בין הרופאים הוא זניח, פניה לרופא מומחה יותר, נחשבת כפינוק יתר לגבי הלכות צדקה, ובודאי שאין הוא מתיר חילול שבת לשם פינוק יתר²³.

באשר לדברי הרב זילברשטיין, שיש חיוב צדקה רק כדי לא לעבור על הלאו "ולא תעמד על דם רעך", נראה לענ"ד, שחיוב צדקה אינו תלוי בלאו של "לא תעמד". הרמב"ם אינו פוסק שמי שמאמץ את לבו וקופץ את ידו עובר ב"לא תעמד" אלא אם כן מדובר בפיקוח נפש (מתנות עניים ח' י')

¹⁷ ראה ערוך השלחן או"ח שכח כד.

¹⁸ ראה שמירת שבת כהלכתה לב לח. החלקת יואב או"ח יד מכריע בפשטות כהמ"מ. וראה שו"ת יחיה דעת ד' ל: "מסקנא דדינא, חולה שיש בו סכנה שמחללים עליו את השבת... מותר לעשות לו מלאכות אף להקל ממכאוביו ומיסוריו, כל שיש בהן קצת צורך לחולה, אף על פי שאין במניעתם שום חשש סכנה".

¹⁹ נראה שגם מי שאוסר מלאכות דאורייתא לצורך שאינו גדול, סובר שיש לדונו לכל דבר כחולה שאינו מסוכן, ולהתיר מלאכות דרבנן.

²⁰ על טיפול רפואי שאינו מקובל על הקהילה המדעית ראה שולחן ערוך הרב אורח חיים שכח ב: "ומכל מקום אפילו בודאי סכנה אין מחללין אלא ברפואה שהיא ידועה לכל או על פי מומחה...". וראה שו"ת באר יצחק חלק אורח חיים טז; שו"ת ציץ אליעזר ד' ד; נשמת אברהם מה"ב א שכח ח; שיעורי תורה לרופאים ג סימן קסו; משנת פיקוח נפש יב.

²¹ שו"ת ציץ אליעזר חלק יג נה.

²² שמירת שבת כהלכתה מהדורה מחודשת לב לח.

²³ פשיטא, שאין התר לעשות אפילו איסורי דרבנן לצורך פינוק יתר. לשיטת המגיד משנה המתיר לחלל שבת לצורך קטן אין התר לחלל לצורך פינוק יתר. וראה שמירת שבת כהלכתה מהדורה מחודשת פרק לב סוף הערה פג: "... ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל שתמה, וכי מותר להזמין לו עתון או ספרי קריאה במקום שאין עירוב כדי להפיס דעתו של החולה". וראה במראה הבזק ח לט הערה 5 והערה 17 בענין חילול שבת לצורך פג המוגדר כודאי נפל.

ומצוה לתת צדקה למלא כל בקשה של נצרך כל שהוא חולה, כל עוד לפי ראות עיני המורה לא מדובר בפינוק יתר. (וראה ערוך השלחן יו"ד רנ ב.).

פרק ג. הרב זילברשטיין פוסק: "חולה שיש בו סכנה, המבקש מרופא... שיכתוב לו בשבת הפנייה לבית חולים רחוק... בו בזמן שלפניו ביי"ח פרטי, גם כאן התשובה כנ"ל. שאם בית החולים הרחוק טוב יותר, יש להפנותו לשם גם בשבת, ואם הקרוב טוב יותר, יש לדבר על לבו של החולה שיתאשפז בו ואל יחוס על ממונו, ... ואם החולה מתעקש ועומד על כך שהרופא יפנה אותו לביה"ח הרחוק... כדי לחסוך... לכאורה אין היתר לרופא לחלל שבת בכתיבת הפניה, ואין היתר לנהג לנסוע עמו למקום הרחוק. ושמעתי ממו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, דמסתבר שאם החולה... לא מתגבר על הנסיון המדומה של הממון, אזי מותר לרופא לרשום הפנייה לביה"ח הרחוק כדי להציל את חיי החולה השוטה, וגם הנהג חייב להסיעו, כי גם חולה כזה חייבים להציל..."²⁴.

הרב זילברשטיין סובר, שפסקו של הרב אלישיב תקף רק להלכות שבת ואינו תקף להלכות צדקה, ומנמק: "יש בדברים אלו חידוש. שהרי עני המסרב להתפרנס משלו, ומבקש להתפרנס רק מאחרים, סובר רבי יהודה שפטורים מליתן לו"²⁵, אך בנוגע לפיקוח נפש בשבת כנראה דמותר. דאיסורי שבת נדחים מפני פיקוח נפש, גם כשמסרב בגלל חמדת ממון להתאשפז בביה"ח הקרוב. אולם בנוגע למצות צדקה אין חיוב על הצבור לפרנס אדם שיש לו משלו"²⁶.

דברי הרב זילברשטיין צ"ע משני טעמים:

א. פסוק מפורש בתורה: "וחי בהם" והגמרא דורשת: "מנין לפיקוח נפש שדוחה שבת... 'וחי בהם' ולא שימות בהם"²⁷. והתוספות מבארים: "... שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל"²⁸. הפסוק "וחי בהם" אינו עוסק רק בדיני שבת אלא נוגע לכל התורה כולה. הרמב"ם פוסק: "... יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם"²⁹. התשב"ץ פוסק: "דהאי מצוה דפקוח נפש על כל ישראל רמיא משום וחי בהם ולא שימות בהם ומשום לא תעמוד על דם רעך"³⁰.

²⁴ **שיעורי תורה לרופאים** ב סימן קח עמ' 277.

²⁵ בגמרא שלפנינו זו שיטת ר"ש ובגירסת הרי"ף זו שיטת חכמים.

²⁶ **שיעורי תורה לרופאים** ב סימן קח עמ' 277. וראה בבלי כתובות סז ב.

²⁷ בבלי יומא פה ב.

²⁸ תוספות יומא פה א ד"ה לפקח.

²⁹ רמב"ם **הלכות יסודי התורה** פרק ה הלכה א. וראה **אגרת השמד** ד.

³⁰ שו"ת **תשב"ץ** ג לז.

משום כך האחרונים מבארים מדוע הגמרא דורשת מהפסוק "וחי בהם" שפיקוח נפש דוחה שבת ואינה מדברת על כל שאר המצוות. המהרש"א אומר, שיש לגמרא צורך בדרשה של "וחי בהם", כדי שלא נטעה לחשוב שגם על חילול שבת בדומה לשלש העבירות החמורות חל הכלל יהרג ואל יעבור³¹. החלקת יואב כותב: "... דבשאר איסורין... יעבור ואל יהרג... רק דבשבת היה הוה אמינא דמחלל שבת כעובד עבודה זרה... אם כן איצטריך קרא רק על שבת"³².

הגמרא אומרת שמדרשה זו של "וחי בהם", לומדים שמחללים שבת אפילו בספק פיקוח נפש. השו"ע פוסק: "מי שנפלה עליו מפולת ספק חי ספק מת ספק הוא שם ספק אינו שם אפילו אם תמצי לומר שהוא שם ספק עכו"ם ספק ישראל מפקחין עליו אף על פי שיש בו כמה ספיקות". (שו"ע או"ח שכט"ג).

באשר לצדקה, קיי"ל שאין חיוב לתת צדקה מספק, (ראה חידושי הרמב"ן על כתובות טו ב וראה הערות הגרי"ש אלישיב שם ד"ה לא שנו אלא להחיותו). אולם מאחר והתורה מתירה לעבור עבירות ואפילו לחלל שבת, גם כשיש ספיקות רבים כדי לקיים את "וחי בהם", קל וחומר שהיא מחייבת מתן צדקה, גם כאשר יש ספק בזכאותו לצדקה של מי שנמצא בסכנת נפשות.

ניתן להביא לכך ראיה מהגמרא. המשנה אומרת: "מצא בה תינוק מושלך אם רוב עכו"ם עכו"ם..." (משנה מכשירין ב, ז) והגמרא אומרת "אמר שמואל: ולענין פקוח נפש אינו כן". דהיינו מחללים עליו שבת ומפקחים עליו את הגל, למרות שרוב העיר הם נכרים. הגמרא מקשה על שמואל. "אם רוב נכרים נכרי למאי הילכתא אמר רב פפא להאכילו נבלות". (בבלי יומא פד ב).

יש להקשות על רב פפא. מאחר ושמואל מדבר על הצלת חיים, מדוע רב פפא מבאר שכוונת המשנה היא שמותר להאכיל נבילות ואינו גותן דוגמא שקשורה ישירות להצלת חיים, ושיש בה חידוש הרבה יותר גדול, והיא שפטורים לתת מזון לספק יהודי שגווע ברעב. משמע שרב פפא סובר שלדעת שמואל, בכל מקרה בו שבת נדחית מפני ספק פיקוח נפש, חייבים גם לתת צדקה לשם הצלת חיים, ותינוק שנמצא בעיר שרובה

³¹ ראה מהרש"א שם ד"ה לפקח. הצל"ח על יומא פה ב כותב נימוק נוסף לדרשה להתיר חילול שבת לצורך פיקוח נפש, משום ששבת ניתנה במרה לפני מעמד הר סיני.

³² **חלקת יואב** או"ח יד ד"ה וע"כ נ"ל. וראה רמב"ם שבת ל טו: "השבת ועבודה זרה כל אחת משתיהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה... לפיכך... מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה...". ראה **וחי אחיך עמך** להרב אליעזר רוט בני ברק תשס"ג עמ' קמג סוף אות ד ודבריו צע"ג.

נכרים דינו כנכרי רק לגבי עשין ולאויין שאינם קשורים להצלת חיים כגון האכלת נבלות.

כך גם משמע מפסק הרמ"א, הפוסק כשמואל בדינו של אותו תינוק: "... מפקחים עליו הגל בשבת ואין מצווין להחיותו..." (שו"ע אבהע"ז ד לד. זו גירסת דפוס ראשון של הרמ"א קרקוב הש"ל וכן בשו"ע דפוס וילנא). הפני משה על השו"ע כותב: "דאיכא תרי גוונא להחיות חד להחיות לפרנסו כשאר עניי ישראל וחד להחיותו אם מוטל ברעב... דמלשון הטוש"ע משמע דמיירי בהך דלהחיותו לפרנסו כעניי ישראל... ואם כן זה ודאי גרע מלפקח הגל"³³. מכאן שפשיטא לרמ"א ולפני משה, שמצוה לתת צדקה לצורך תינוק שנמצא בעיר שרובה נכרים כשהוא בסכנת חיים.

ב. באשר להערת הרב זילברשטיין על פסקו של הרב אלישיב, לא סביר שהוא רואה ברצון החולה לנסוע בשבת דוקא לבית חולים מרוחק צורך גדול המתיר חילול שבת ואילו אותו צורך עצמו נחשב לפינוק יתר שהוא הנימוק היחיד הפוטר מחיוב צדקה.

פרק ד. יש לדחות את הראיה של הרב זילברשטיין שלפיה פטורים מלתת צדקה לעשיר קמצן המרעיב את עצמו, שכן הגמרא אינה דנה כלל במי שהשתטה עד כדי סכנת חיים. ערוך השלחן אכן עושה הבחנה זו ופוסק: "עשיר כילי שעינו צרה בממונו ומרעיב עצמו ואינו אוכל אין משגיחין בו וילך בסכלותו ונ"ל דאם הוא חולה מחמת רעבון דמאכילין אותו ונוטלין ממנו בעל כרחו"³⁴.

קרוב לודאי שערוך השלחן מבסס את דבריו על הכלל שאין מרחמים על השוטים³⁵. אמנם התורה אינה מטילה על הציבור את האחריות לגורלו של עשיר כילי, כי יש להניח שעם החמרת מצבו הוא יתעשת וידאג לעצמו, אולם כאשר ניכר בעליל שהוא אינו מודע לסכנה שהוא מכניס את עצמו או שהוא מסכן את עצמו מתוך רוח שטות, לא גרע דינו מכל מתאבד שחייבים להצילו³⁶.

³³ פני משה להרב משה בן פנחס הרב של קלעוואן (Klevan), קארעץ תקע"ח-תקפ"ג על השו"ע שם אות לט, הו"ד באוצר הפוסקים שם אות קס.

³⁴ ערוך השלחן יורה יו"ד רנג יז.

³⁵ ראה רמב"ם ערכין וחרמין ח יג.

³⁶ ראה שמירת שבת כהלכתה מהדורה מחודשת לב הערה יד. הר"ן על הרי"ף כתובות כט ב מדפי הרי"ף כותב על עשיר המרעיב את עצמו: "אם ימות ימות". לא יתכן להבין את דברי הר"ן כפשוטם המילולי, שהרי חייבים להציל אדם שרוצה להתאבד. כוונת הר"ן רק להדגיש שהציבור אינו חייב לזנון כל עוד ברור שהוא אינו מסכן את עצמו. וראה חידושי הר"ן על כתובות טו ב המחלק בין מתן צדקה לעני בעלמא ובין הצלתו כשהוא גווע ברעב.